

A TORONYGOMB TITKA

Nagy Ferenc plébános idejében, 1983 nyarán a templom tetőzetének megújítása során új vörösréz borítást kapott a szentély fölötti tetőkereszt és gomb. E munkálatok során találták meg a munkások azt az 1848 nyarán elhelyezett iratot, amit ebben az írásban bemutatok. A nagyméretű, egykor többszörösen összehajtott, tenyérnyi méretű, vastag papírt a munkások kíváncsiságból szét-hajtották, hogy elolvassák. Az évszázados hőmérséklet ingadozás miatt állagában, rostjaiban tönkrement papír darabjaira tört. Szerencsére átadták Nagy Ferenc plébános úrnak, akivel akkoriban voltunk túl a Mezey-ünnepség megrendezésén és éppen „élveztük” az Állami Egyházügyi Hivatal és a rendőrség belső elhárításának ügyszeretét, és aki ezt a papírt átadta nekem. Szövegét leírtam és közöltem is az akkor frissen indult kunszentmártoni újságban „Kik voltak városunk vezetői 1848/1849-ben?” címmel. Majd megpróbálkoztam az irat restaurálásával az OSZK-ban, a debreceni Déri Múzeumban. Részben hozzáértő papírrestaurátor, részben megfelelő minőségű restaurációs anyag hiányában, s nem utolsósorban a hihetetlen nagyságú munkadíjak miatt a vállalkozás mindig tolódott. Majd két évtized múltán vált valóra. Ennek eredményeképp a széttöredezett, s most már hiányos papírlapot egy speciális japán papírra vitték fel, ezáltal erősítették meg rostjait, s tették olvashatóvá. Tárolása savmentes papír között lehetséges.

Erről az iratról, elhelyezésének körülményeiről, Kunszentmárton, a Nagykunság és országunk akkori helyzetéről, mint az irat elkészítésének és elhelyezésének értelmezési keretéről szól tanulmányom.¹

Lássuk először azonban magát a becses iratot, dokumentumot!

(1)

Alulírottak az 1848ik évi Június hó 21^{én} tartatott Közgyűlés alkalmával az iránt lévő kiküldetve, miszerint a[zo]n alkalommal a' midőn a Kun Szent Mártonyi Anyaszent[egyház] tetejére a' kereszt és gomb feltétetnek, akkoron a go[mbba ... va-]lami irományt tennénk be, mellybül [...] a' jelen év eseményeit mint egy tükörbül szemlélhet[ni. Minél] fogva a' küldötséga a' következendőket látta jónak [...] ezen irományba bészkeszteni ugyan is [...]

Folyó 1848^k évben Pozsony Városságban utoljára tartatott Ország-Gyűlésében Ő Felsége V^k Ferdinánd[dus] Urunk Királyunk által az összes Nemesség [...] Ausztriátul mindenben független [...] ország[nak] ösmértetett el, a' ennek következtében [...]gyűlés [a Karok] és Rendek által Ő Felsége el[...] a' törvények értelme szerint felelősségg[el ...]

Továbbá ugyan azon Ország Gy[űlés ...]
 Ország s' kapcsolt Részekben Nemzet-őrség alakíttatván
 a' mai napon a' midőn ezen emlék irományt magában fog-
 laló gomb feltetett a' Kun Szent Mártonyi összesen
 825 Őrseregűl ez ünnepély diszítésére mint egy 500^{ak} vol-

(2)

voltak kiállítva.

Tellyes aggodalommal megérintjük még azt is,
 hogy allig mulván el az Országgyűlés, Horváth Országban
 és Magyar Ország déli Vármegyéiben a' Ráczok és Hor-
 [vát] bujtogatók által azon okbul mintha a Magyar őket
 [...]jegiektől akarná megfosztani – ellenünk fellázítottat-
 [tak an]nyira hogy a' mai nap' már csak nem nyílt hábo-
 [úba]n állunk. –

Végre az alakulás e' nagy korszakában a' régi
 absolutistic rendszer végképpen megbukván, ennek, – egy a'
 nép bizodalmán alapult új rendszer lépett helyébe, minek
 Következtében mint mindenhol az Országban így Kun
 Szent Márton Várossában is az egész Tanács és 60
 Nép[képviselő] – a' kik a Város közigazgatásában a' Tanácsal
 [hason]ló joggal birnak – a' nép által újra válasz-
 [tattak k]ik a' ' /. alatt láthatók, valamint oda
 [...] köz hivatalnokok nevei is. Költ Nagy
 [Kun Sze]nt Mártonban Szent Iván hava 22^{ik}
 [napján] 1848^{ik} évben

Medgyessy József mk
 Templom gondnok

Trangoss József mk.
 lelkész
 Karheth Mátyás
 nép kép viselő

Jegyzette
 Molnár Lajos mk, mint küldöttségi
 jegyző
 Farnek Vincze tanátsnok
 Csikk Józseff Nép Kép Viselő mk.
 Makrányi Károly
 Segéd lelkész
 Tóth Sándor segéd Lelkész
 Kiss Flórián Harangozó
 és nép kép viselő

(A 3-4-5. oldalt majd később ismertetem!)

A toronygombiratok

Ez az irat az ún. toronygombiratok csoportjába tartozik, amely tágabban az emlékiratok sajátos műfaji változatát alkotja. Mindannyiunk előtt ismeretes, hogy új épület építésének elkezdésekor, az alapkövő letételkor egy kapszulában az építkezés irataiból, egyéb, korra jellemző iratokból (pl. újságok), pénzek-

ből emlékeztetőt helyeznek el. A toronygombirat a templom felépülésekor, befejezésekor készül, s mintegy az építkezés lezárásaként kerül a helyére a templom tornyán álló, keresztet – vagy a reformátusoknál – csillagot hordozó gömb alá. Ennek felhelyezésével lesz kész a templom, kerül a pont, a gomb, a gömb, és az emlékirat a helyére.

A kutatás csak nemrég, az 1990-es évek elején figyelt fel erre a műfajra, amikor Dankó Imre néhány tiszántúli református település toronygombiratait megtalálta, és elemezte.¹ Az ő munkáját teljesítette ki a kolozsvári Keszeg Vilmos, aki az 1990-es évek végétől egész Erdélyben átfogó kutatást indított a toronygombok iránt, s eredményeit számos tanulmányban, külön könyvben tette közzé.² És sokáig azt hitte, sőt véli máig a kutatás, hogy egy protestáns jellegű emlékirat típussal van dolgunk, mert a református, evangélikus és unitárius mellett kevés a katolikus példa. A helyi kunszentmártoni újságban közzétett korábbi közlésem ismeretlen maradt, jóllehet másodszor is közzétettem 1998-ban az Örsi Julianna által írt „A Nagykinság 1848–49-ben” című könyvben, ami a forradalom és szabadságharc 150. évfordulójára készült, bemutatva a nagykun városok akkori eseményeit.³ Erdélyt leszámítva Magyarország más területén nem készült Keszeg Vilmoséhoz hasonló felmérés, így továbbra is főleg református példánk vannak, még Kunszentmárton közvetlen szomszédságából is: Botka János – „Dokumentumok a református templom toronygombjában Tiszasáson” címmel a szolnoki Múzeumi Levelek 43–44. számában, 1984-ben.⁴ Közlése az első tudományos közlések közé tartozik!

Magyarországon az eddig ismert legrégebbi toronygombirat 1601-ből, a marosvásárhelyi református vártemplom gombjából ismert. Ugyancsak ekkori a csíksomlyói ferences kegytemplom gombirata, 1619-es a Nagybánya, majd 1668-as ismét Marosvásárhely irata. A 18. századból is ismerünk néhányat, majd pedig a legtöbbet a 19. századból. Ezek listáját már nem sorolom fel. A marosvásárhelyi példa azt mutatja, hogy a templom felépítésekor és javításakor egyaránt készítették emlékeztetőt.

Sajátosak ezek a gombiratok formailag és tartalmilag is. Formailag lehetnek prózaiak, vagy versesek, kisebb-nagyobb méretűek, többnyire szépen, kalligrafikus betűkkel megírva. Tartalmilag általában számot adnak magáról az építkezésről, valamint a gyülekezet számbeli, hitbeli és anyagi állapotáról. Utalhatnak a helyi társadalom múltjára, alapítására, sorsfordító eseményeire. Ezeket alkalmanként tágabb történelmi keretbe is illeszthetik a magyar, vagy egyetemes történetben. Azaz hosszabb-rövidebb időszakokat, századokat és lokális, vagy tágabb országos, egyetemes földrajzi kereteket rajzolnak föl.

Azt lehet mondani, hogy „a toronygombiratok a lokális történelem és az ország-, régió-, Európa-történet kapcsolódásait igyekeznek megtalálni. Többnyire bátortalan kísérletet tesznek a helyi történések ... tágabb történelmi

¹ DANKÓ 1991.

² KESZEG 2006.

³ ÖRSI 1998.

⁴ BOTKA 1984.

kontextusának, okainak feltárására.” Ez egy állandó folyamat, amelynek során a helyi, a vidéki, a paraszti emlékezetet nemzetivé tesszük, beemelve a történelemnek nevezett emlékezet kereteibe.

A kunszentmártoni toronygombirat

A kunszentmártoni toronygombirat is ilyen lényegében. Azt írják jeles eleink, hallgassuk csak! „Alulírottak az 1848^{ik} évi Június hó 21^{én} tartatott Közgyűlés alkalmával az iránt lévén kiküldetve miszerint a[zo]n alkalommal a’ midőn a Kun Szent Mártonyi Anyaszent[egyház] tetejére a’ kereszt és gomb feltétetnek, akkoron a go[m]bba va-]lami irományt tennénk be mellybül [...] a jelen év eseményeit mint egy tükörből szemlélhet[ni. Minél] fogva a’ küldötség a’ következőket látta jónak [...] ezen irományba bészterkeszteni...” – azaz a helyi eseményt az országos eseményekbe illeszti be, s mindezt az utódoknak szánják, akik ebből az iratból – feltételezik, hogy megmarad, s fel is fedezik – a helyi és országos eseményeket meg fogják ismerni.

Az irat elkészítésére egy 1846–1847-től elindult tetőjavítási munka befejezésekképp került sor. Erről röviden ír a Dósa József – Szabó Elek *Kunszentmárton története*⁵ és Józsa László nemrég megjelent kiváló templomtörténeti könyve is.⁶ A munkálatok befejezésekor 1848. július 1-én helyezték fel a templomtető oltár fölötti részére a keresztet és gombot „nagy ünnepélyességgel, muzsikaszó mellett ...” A muzsikások 5 vft-ot kaptak, írja Józsa László.

Az ünnepség

Magának az ünnepségnek, s az azt megelőző tanácsgyűléseknek a lefolyását nem ismerjük, csak a toronygombirat fentebb újra idézett része jelzi, hogy kollektív bölcsesség javasolta és fogalmazta meg az irat tartalmát. Természetesen ez nem volt független az akkori helyi hatalmi/uralkodó viszonyoktól. Az ünnepségre csak annyi utalás van, hogy „muzsikaszó mellett”, és hogy a zenészek megkapták fáradságuk jutalmát. A toronygombiratban olvashatunk arról, hogy volt keresztanya a toronygomb feltételénél, „Nemzetes Tóth Lajos Fő Bíróné Asszonyság, született Szilárdfy Klára”. Nyilván lehetett szerepe, de hogy mi, ismeretlen marad. Erdélyi párhuzamok mondatják, hogy ilyenkor bort, pezsgőt bontottak, az ács azzal meglocsolta a gombot, s ivott is az italból. De mi feladata lehetett a keresztanyának? Még a tetőre emelés előtt ő tört szét egy üveg italt a toronygombon, vagy öntötte le egy pohár itallal? Egy biztos, hogy keresztanyának, zászlóanyának stb. akkor és később is tekintélyes családok tagjait, köztisztviselőket álló személyt kértek fel. Ez volt 1848 nyarán fgy. Tóth Lajosné, Szilárdfy Klára. (Majd látjuk mindjárt azonban, hogy a körülmények összetettebbek voltak. Korántsem ilyen egyértelműek.) Azt tudjuk még, hogy az ünnepségen megjelent a 825 fős kunszentmártoni nemzeti

⁵ DÓSA–SZABÓ 1936. 221–222.

⁶ JÓZSA 2009. 51–52.

őrsereg mintegy 500 katonája. Ruházatukról, felszerelésükről azonban semmit sem olvashatunk.

A helyi hatalmi viszonyok az irat alapján

Az irat tartalmi összeállítóira és összeállítására az aláírók személyéből következtetünk. Úgy gondolom, hogy ez meghatározta a szöveg tartalmát, stílusát. Első helyen Medgyessy József templomgondnok (és kántor), valamint Molnár Lajos „küldöttségi jegyző” írták alá, jelezvén pillanatnyi politikai, hatalmi súlyukat. (Csak sejthetjük, hogy mi lehet ez a küldöttség – visszatérek még rá.) Őket követi Farnek Vincze tanácsnok és Csík József népképviselő. A „népképviselő” új fogalom, új jelenség a helyi és országos politikai színpadon. Utánuk jönnek a helyi lelkészek: Trangoss József csak „lelkésznek” titulálva, Makrányi Károly és Tóth Sándor segédlelkészek. (Tóth Sándor később városunk plébánosa lett!) Végül két újabb népképviselő neve olvasható: Karhetz Mátyásé és Kiss Flórián harangozóé. (De sehol sem olvassuk az aláírók között pl. a gombfeltételnél keresztanya férjének, fgy. Tóth Lajos főbírónak a nevét!) Mindez egy sajátos hatalmi hierarchiát sejtet: legfontosabb a választott képviselői helyet betöltő templomgondnok (kántor), majd néhány népképviselő és az egyházat képviselő három lelkész! Figyelemre méltó, hogy e belső körben a plébánia személyzete milyen hangsúlyosan van képviselve: templomgondnok, harangozó, plébános, káplánok.

Az irat pedig egyértelműen utal az új politikai helyzetre, amiben a fenti névsort értelmeznünk kell. Ez pedig az 1848. évi V. Ferdinánd által összehívott pozsonyi országgyűlés, amely megszavazta az április törvényeket, lefektette a polgári átalakulás alapjait hazánkban. A toronygombirat itt töredékes, de a meglévő szövegből valószínűsíthetjük, hogy elsősorban a felelős magyar kormány felállítását tartották az emlékirat szerkesztői fontos eseménynek. Másodjára a nemzeti őrsereg megalakítását. Közvetlenül ezután utalnak a horvátországi és délvidéki harci eseményekre. S csak utoljára említi a gombirat a helyi hatalmi szerkezetet és uralmi viszonyokat (időlegesen) átalakító körülményt, az 1848. májusi népképviselési választást, aminek következtében az „absolutisticus rendszer” megbukott, és átadta a helyét egy választott képviselőtestületnek. Hangsúlyozzák, hogy az így választott népképviselők „hasonló joggal bírnak” a tanácsban, hatvanan vannak – széles kört fognak át tehát. Neveiket pedig a választott (és fizetett) közhivatalnokok neveivel együtt meg is örökítik egy névsorban! Ezt a listát mindjárt elemzem röviden!

Előbb azonban meg kell ismerni a korabeli kunszentmártoni (= nagykunsági, jászkun kerületi) közigazgatási és választási rendszert!

Az 1745. évi redemptio után a helyi önkormányzat élén a tanács állott, amely a redemptus lakosság érdekeit fejezte ki, tagjai is csak redemptusok és nemesek voltak, de intézkedéseik és normáik az egész közösségre vonatkoztak.

A tanács általában 12 szenátorból, esküdtből, a 19. században Kunszentmártonban már gyakran tanácsnok néven is emlegetett tagból állt, élén a főbíróval, akivel együtt választották. Munkájukért a tanács tagjai a jászkun kerüle-

tek minden helységében adómentességet (immunitás) élveztek, felmentették őket a közmunka alól. A tanácsnak bíraskodási, közigazgatási és gazdaságirányítási feladata, jogköre volt.

A főbíró elnökölt a tanácsüléseken, utalványozási joga volt. Tekintélyes, példamutató, pedagógiai érzékkel megáldott emberek lehettek főbírák – érdekes, 1823-ban ezeket az elvárásokat írásba is rögzítették. Hivataluk gyakran akadályozta őket a saját gazdaságuk irányításában, vitelében. Munkáját a másodbíró (perceptor) segítette, aki Kunszentmártonban általában a község/város saját területén való gazdálkodását is vezette. Volt pusztagazda is, nálunk Mesterszállásra és Kuncsorbára ügyelt.

Kinevezett, fizetett tisztségviselők voltak a nótárius, a jegyző, és több más hivatal.

Az 1848-as április törvények hatására ez a rendszer változott meg, módosult. A választók közé már nemcsak a redemptusok és nemesek, hanem vagyonnal rendelkező más emberek is bekerültek, gyakran a törvény helyi értelmezése alapján. Összeírták tehát a választói névjegyzéket. Kunszentmártonban ez következőképp alakult:

Szavazati jog	Szavazott	Népesség	Jogosultak a népesség %-ban	Szavazók a lakosok %-ban
753	530	7.414	10,15	7,14

Másutt ez az arány még rosszabbul alakult. A változások általában, így lényegében Kunszentmártonban is a társadalmi rétegen belüli változást jelentették, de bizonyos elmozdulást hoztak az iparosok irányába, s mindenképpen egy demokratizálódást, a jogok (és felelősségek) társadalmi kiterjesztését jelentették.

Nézzük akkor a választások után felállott új önkormányzati vezetőséget!

Folyó. szám	Tanácsnokok nevei	Hivatal	Észrevételek
1.	Tót Lajos	Fő Bíró	Az Őrseregnél gyalog kapitány
2.	Dósa György	2dik Bíró	" " vitéz
3.	Megyesi József	Templom gondnok	Kántor 's gyalog vitéz
4.	Gulyás György	nincs	Az Őrseregnél gyalog vitéz
5.	Ambrus István	"	d ^{to} d ^{to}
6.	If. Nemes Mihál	Adó-szedő	d ^{to} d ^{to}
7.	Habranyi István	Rendőr Bíró	d ^{to} d ^{to}
8.	Busai János	Nincs	d ^{to} d ^{to}
9.	Nagy Sándor	Vároosi Rendőr	d ^{to} d ^{to}
10.	Fármik Vincze	Árvák Attya s Gyámnok	d ^{to} d ^{to}
11.	Balla Nep. János	nincs	d ^{to} d ^{to}
12.	Takács József	"	d ^{to} d ^{to}

	Jegyzők nevei	Észrevételek
1.	If. Busai Károly	Az Őrseregnél gyalog kapitány
2.	D. Molnár Lajos	Az Őrseregnél gyalog kapitány
3.	n. Palásthy László	Az Őrseregnél gyalog kapitány

A toronygomb titka

	Képviselők nevei	Észrevételek
1.	Andracsek Márton	
2.	Berta József	
3.	Bíró István szűcs	
4.	Barát Gergely	
5.	Felső Balla József	
6.	Alsó Barna István	
7.	Bíró József	
8.	Alsó Barna János	
9.	Cseuz Ferenc	
10.	Csik [...]	
11.	Dékány [...]	
12.	Doba [...]	
13.	Devánszky János	
14.	Dósa Mátyás	
15.	Doba Mihály	
16.	Eszes János	
17.	Farkas Pál	
18.	Farkas István kereskedő	
19.	Felföldi Imre	
20.	Gresso Mátyás	
21.	Gulyás Gergely	
22.	Gulyás Mátyás	
23.	Körösparti Gácsi Pál	
24.	Kövesi /:Gotfried:/ István	
25.	Öreg Herczeg Pál	
26.	If. Harangozó Imre	
27.	If. Alsó Józsa Mihály	Jászberényben közgyűlési képviselő
28.	Kiss József szabó	Az őrseregnél gyalogos hadnagy
29.	Kiss Flórián	
30.	L. Kiss István	
31.	L. Kiss András	
32.	Kiss Ferenc Mátyás	
33.	Hegedűs Kiss Pál	
34.	Kovács István csizmadia	
35.	Kovács Péter	
36.	Kuna Mihály	
37.	Kakuk Mihály	
38.	Karhecz Mátyás	
39.	Sulyák Kiss István	
40.	Lázi Lőrincz	
41.	Nagy Molnár János	
42.	K. Nagy János	
43.	Nagy Ferencz	
44.	Nagy Imre takács	
45.	Nagy Antal tanító	Al hadnagy
46.	Szabó István szabó	
47.	If. Szabó József takács	
48.	Szűcs Imre	

49.	Szirom István	
50.	Somogyi István tanító	
51.	Szilárdfy /:Standhaft:/ Ágoston	Jászberényben közgyűlési képviselő
52.	K. Szabó István	
53.	Szarvák József	
54.	Tóth István	Kerületi Biztos, Jászberényben közgyűlési képviselő, 1 lovas Kapitány az Őrseregnél
55.	Tóth Károly	Jászberényben közgyűlési képviselő 's fő hadnagy a gyalog őrsereg:
56.	Tóth Tamás Pál	
57.	B. Tóth Ferenc	
58.	Turcsányi János	
59.	B. Tóth István	
60.	Vincze Mátyás	

	Tisztelendő Urak	Észrevételek
1.	Nagy tisztelendő Trangos József	Plébános
2.	Tisztelendő Makrányi Károly	Segéd Lelkész
3.	d ^{to} Tóth Sándor	d ^{to} d ^{to}

	Tanító Urak	Észrevételek
1.	Somogyi István	Népképviselő
2.	Szabó Antal	d ^{to} d ^{to}
3.	Szakali Sándor	
4.	Grapka Mihály	

	Kereszt Anya A Gomb feltételnél
1.	Nemzetes Tóth Lajos Fő Biróné Asszonyság, született Szilárdfy Klára

	Őrseregi Tisztek	
1.	Bozóky Sándor	Fő hadnagy a' lovasságnál
2.	Kiss Sándor János	Al hadnagy d ^{to}
3.	Simon Károly	Segédtiszt /Adjutans/ a' lovasságnál
4.	Gergulich János	Fő hadnagy a' gyalogságnál
5.	Csík János	Al hadnagy a' gyalogságnál

A többi lásd az Észrevételek sorjában.

Költ Kun Szent Mártonban Szent Iván hava 22^{én}1848.

Medgyessy Jősefmk Temlom Gondnok	Jegyzette Molnár Lajos mk mint küldöttségi jegyző
Kiss Flórián mk Harangozó És nép kép viselő	Fárnik Vincze tanácsos
	Csík Jóseff mk nép képviselő
	Karhetz Mátyás mk. Nép Kép viselő

A 12 fős tanácsot nemes fehérgyarmati Tóth Lajos *főbíró* vezette formálisan továbbra is. Fgy. Tóth Lajos 1817-ben született, s 1865-ben halt meg. Felesége Szilárdfy Klára volt (1825–1905), aki a toronygombirat feltételénél – a főbíró feleségeként – keresztanya volt. András nevű fiuk (1846–?) ügyvéd lett, s az 1890-es években Kunszentmárton rendezett tanácsú város utolsó polgármestere volt.

A *másodbíró*, a város gazdálkodásáért felelő személy Dósa György volt. Eddig semmi változás nincs, mert mind a fgy. Tóth, mind a Dósa család évtizedek óta és még évtizedekig, lényegében a szocializmusig, meghatározó vezető családjai voltak Kunszentmártonnak. A meglepetés a 3. helyen olvasható, azaz az *első tanácsnok* esetében: Megyesi József (Medgyessy, Medgyesy) templomgondnok, és a megjegyzések rovatban: kántor és gyalog vitéz. Ő az, aki a toronygombiratot aláírja, ő az, aki a település tisztségviselőinek, köztük a választott tanácsnak és népképviselői képviselőknek névsorát is aláírja. 1848 nyarán talán a legfontosabb ember.

Ő az a Medgyessy József, akit 1850. február 9-vel a szokásos pályázat mellőzésével, a forradalomban tanúsított magaviselete miatt elbocsátott a város kántori állásából. Helyére az akkor már Kunszentmártonba érkezett, népes családjával a szerbekkel vívott harcok elől Óbecséről menekült kántort, Mezey Jánost választották meg a város kántorának. Tudjuk, Medgyesy József azonban Kunszentmártonban maradt, s nemcsak a két kántor, hanem „pártjaik” között is növekedett az ellentét. Medgyessy József érdekében Bata Tóth Mátyás aláírásokat gyűjtött, s juttatott el az egi érseki székhöz. Ezért helyben, a városi vezetéstől, dorgálást kapott. Szervezkedett a Mezey-párt is, ők is aláírást gyűjtöttek. Az eredmény alesperesi vizsgálat lett. Ez az anyag, az egi levéltárban, páratlan dokumentuma a korabeli kunszentmártoni társadalom belső hatalmi viszonyainak, folytonosan átrendeződő kapcsolati hálóinak. Nekem az alesperesi vizsgálat anyaga másolatban megvan, tervezem egyszer elemzését és közzétételét!

Mit csinált Medgyessy József 1848–49-ben, hogy a levert szabadságharc után bevezetett ideiglenes közigazgatási rendszer 15. § alapján elbocsátottak? Így utólag és összefoglalóan nyilván azt tudjuk mondani, hogy legfőbb „bűne” függetlenségi érzelme, Habsburg-ellenessége és Kossuth-pártisága volt, de kunszentmártoni összefüggésekben leginkább az, hogy a meglévő helyi hatalmi viszonyokat valamennyire átalakította, átrajzolta. Meg kellene nézni egészen pontosan, hogy a régi városi tanácsból kik kerültek be és kik maradtak ki az 1848. népképviselői választások eredményeképp a város vezetésébe, azaz hatalomba. Kik maradtak, ill. kik lettek „bennvalók”, ahogy a 19. század végi helyi nyelv megnevezte őket. A névsort olvasva úgy tűnik, hogy Tóth Lajos, Dósa György és Nagy Sándor mellett mind új tagok lettek választva. Ezáltal Medgyessy József korlátozta, megsértette bizonyos redemptus birtokosok és redemptus-nemesek tényleges uralmát, hatalmát. A vele való elégedetlenség okát 1850. április 13-án a tanács így foglalta össze (nem szó szerinti, hanem tartalmi összefoglalásban):

1. A népet mint valami búcsút vezetve, velük a Talpra magyart énekelte és egyesek háza előtt megállva, azokat sértegette, s a felizgatott nép előtt gúny tárgyának tette.
2. A választásnál korteskedett, féktelenül gyanúsítva és gyalázva a volt hivatalnokokat.
3. A templomban a néplázításra célzólág a Hazádnak rendületlenül énekelte, nyilvános helyeken, a városházán, a kocsmákban is. Király ellenes verseket szavalt.
4. A nép között forogván Stáncsicsnak könyveiből olvasott fel, valamint politikai röpiratokat olvasott föl. (Hallottuk múltkori előadásomban, hogy Tánicsicsnak volt/van könyve a plébániai könyvtárban!)
5. 1848 telén, amikor a nemzetöröknek Kassa alá kellett menni, magát feltollazva, kokárdázva, s öreg Kossuthnak nevezve, a nép előtt „hányta-vetette” magát.
6. Bozóky András volt nádori táblabíró, Sári József akkori bírót, Papp István tanácsnokot sértegette, gúnyolta. Elzáratta Fazekas Józsefet, Pap Istvánt, Bozóky Lajost, Szilárdfy Ágoston és Józsa Mihály ellen áskálódott (mind a helyi redemptus gazda, redemptus-nemes családok képviselői). Az általuk Ottinger tábornoktól Szolnokról hozott proclamációt nem fogadta el, Farnek Vince tanácsnok társával kijelentvén, hogy „gaz kamarillát nem szolgál, mert ő a magyar kormányhoz esküdött”.
7. Járatta a Márczius 15. című és a radikális Hírlapot.
8. Osztogatta a függetlenségi nyilatkozatot. A függetlenség estéjén kivilágíttatta a várost, ablakába Éljen a köztársaság, Éljen Kossuth Lajos, Éljen a magyar haza transzparenszeket tett. Kivilágítási rendelete („kivilágíttatta a várost”) azt jelzi, hogy tényleges hatalma volt.

1861-ben a politikai elnyomás gyengülésével az 1850. januárjában állásából elmozdított Medgyesy József kántortisztbe visszahelyezni óhajtó, a 48-as örökségre hivatkozó helyi csoport megerősödött, és elérte, hogy Medgyesy József a kántori állásba visszakerült. A tanácsi határozat ekkor már úgy fogalmaz, hogy 1848-49-ben Medgyessy József csak kötelességét teljesítette akkor, midőn hazaszeretetében kebel oly magasztosan dobogott s ha talán hazája iránti lázas szeretetében túlrágadtatott is, ezt nem tartja a Tanács oknak az elbocsátásra. Medgyesy József volt ezután a kántor 1872. júniusában bekövetkezett haláláig. Mezey János pedig 1865-ben visszatért a Tisza menti Óbecsére. Érdekes a véleményeknek ez a módosulása, változása! Mutatja, hogy a politikai hatalmi viszonyok mennyire befolyásolják az egyéni/közösségi véleményalkotást.⁷

A forradalmi idők fontos személyének tűnik még Farnék (Farnik) Vince, aki a tanácsban árvagyám lett, a nemzetőrségben pedig gyalog vitéz.

A megválasztott 60 népképviselő között már több kereskedő és iparos is található. Bekerült a testületbe két tanító, Somogyi István és Szabó Antal is. A sok név és család elemzése azonban most nem lehetséges.

⁷ BARNA 2009.

Hogy a redemptus-nemesi családok alapvetően mégis őrizték pozícióikat, jelzi Szilárdfy (Standhaft) Ágoston jászberényi közgyűlési képviselői szerepe, valamint *Tóth István* személye, aki kerületi biztos, Jászberényben közgyűlési képviselő, lovas kapitány volt az Őrseregnél. Ő is fgy. Tóth volt. Örsi Julianna, aki a forradalom és szabadságharc nagykunsági eseményeit összefoglalta, a Jászkun kerületi iratok alapján a kunszentmártoni eseményekben Tóth Istvánnak tulajdonít meghatározó szerepet. Azt írja, hogy már a forradalom első napjaiban „kitűnik Tóth István forradalmisága és a benne rejlő szervező erő. Jelentős volt a tevékenysége már a városi és a kerületi választásokon. Ennek köszönhetően őmagát kerületi pénztárnoknak választották, fő segítői pedig a városban kaptak megbízatást: Palásthi László városi jegyző, Medgyessy József kántor pedig tanácsnok lett.” Fontos szerepet tulajdonít Tóth Istvánnak a választások lebonyolításában is, bár először választási elnöknek Bozóky Istvánt választották. Támogatta Medgyess Józsefet, s Örsi Julianna szerint elérte, hogy a város jegyzője legyen. (Örsi Julianna forrását ellenőrizni kell, mert az itteni lista szerint a város jegyzői: Busai Károly, D. Molnár Lajos és nemes Palásthy László lettek.)

Tóth István ellen ugyanazokat a vádakat fogalmazták meg a szabadságharc leverés után, mint amiket Medgyessy Józsefről már hallottunk. Küldöttséggel részt vett 1848. április 4-én a Jászberényben tartott gyűlésen, amelyen a kerületek új tisztikarát megválasztották. Onnan hazatérve a bíró engedelmével a tanácssteremben nyilvános gyűlést tartott, aminek a témája „a tisztviselők betstelenítése és a’ rendszer változtatása valának”. Medgyessy Józseffel együtt zászlókkal és a Talpra magyart énekelve az utcákon fel-alá járt. A májusi helyi, majd a későbbi kerületi választások idejéig naponként és a házában tartott gyűléseket, itatta az embereket, korteskedett. Magát nemzetőr kapitánynak nevezte ki.

A fgy. Tóth család története szerint István nemzetőr őrnagy volt, 1809-ben született, és 1879-ben halt meg. A főbíró fgy. Tóth Lajos bátyja. Felesége keszehóczi Palásthy Teréz volt, az egyik jelentős kunszentmártoni redemptus-nemes, a Palásthy-család tagja. Nem tudom, mi lett a sorsa a szabadságharc leverése után.

A képviselők közül Józsa Mihály már 1834-ben volt jegyző, Palásthy László (Örsi szerint Ferenc) 1843-ben, Bozóky Sándor pedig 1846-ban már volt jegyző. Bozókynál ismét ellenőrizni kell Örsi Julianna forrását, mert Bozóky Sándor névsorunkban a nemzeti őrsereg tisztjei között szerepel, és nem képviselőként, vagy jegyzőként.

Tóth István és Tóth Károly a hármaskerületek jászberényi közgyűlésében képviselő. (A főbíró Tóth Lajos, Tóth István és Tóth Károly testvérek voltak, jelezvén, hogy a választások sem tudták a helyi birtokos családok egyes érdekcsoportjainak erejét megtörni!) Józsa Mihállyal és Szilárdfy (Standhaft) Ágostonnal együtt, s Józsa kivételével tisztek is az őrseregben.

Ez a lista egyszersmind tartalmazza a képviselők közül nemzetőröknek álltak nevét, s tisztségüket is. Látjuk a lovasságnál, és a gyalogságnál a tisztek mind a birtokos és nemes családokból kerülnek ki, hiszen nekik volt anyagi tehetségük fegyverzetük kiállítására – bár ekkor már a központi költségve-

tésből is juttattak a honvédelem céljaira. Az új főjegyző, ifj. Busai Károly és Makrányi Károly római katolikus káplán gyűjtést szervezett az őrsereg felszerelésének biztosítására. Akciójukat támogatta az ekkor nagy befolyással és tekintéllyel rendelkező Medgyessy József képviselő, kántor is. Tanulságos, hogy az egyháziak fontos szervezői szerepet vállaltak és játszottak a helyi eseményekben. Az egri főegyházmegyei levéltár személyi iratai (personalia) talán szolgáltatnak adatokat a lelkipásztorkodó alsópapság forradalom alatt tanúsított viselkedéséről, tetteiről, s így a két kunszentmártoni káplánról is, de ezt a fonalat még nem fejtette fel senki.

Ezt az utóbbi listát, a város vezetőségéről és a nemzeti őrsereg tagjairól ismét Medgyessy József írta alá hű támogatójával, Farnek Vincével együtt. A jegyző Molnár Lajos ismét, és azonos a két tanú is: Csík József és Karhetz Mátyás népképviselő is.

Figyelemre méltó, hogy a toronygombirat megörökíti az akkori lelkipásztorok és tanítók nevét is, azaz őket is a település elismert, számon tartott vezetői közé számították.

Tanulságok

Milyen tanulságokat vonhatunk le egy egyszerűnek látszó töredékes toronygombirat elemzéséből tehát?

A kunszentmártoni toronygomb olyan időben készült, amikor nemcsak Kunszentmártonban, hanem általában az országban is sorsfordító események játszódtak le. Ennek értelmező keretébe illeszti be a helyi történéseket, a népképviselési választások utáni időről véve társadalmi keresztmetszetet. A kor, s a közvetlen utókor még könnyebben érthette és tudta volna olvasni a sorok/nevek között megbújó információkat, hiszen ismerte a személyeket: vagyoni helyzetüket, vezetői képességeiket, jó és rossz tulajdonságaikat. Nekünk ez már csak újabb források beiktatásával volna lehetséges. Érdemes volna pl. elemezni a képviselők és a nemzetőrök gombiratban leírt névsorát az 1851. évi adóösszeírások alapján, lakóhelyük, vagyoni helyzetük, foglalkozásuk, rokoni kapcsolataik stb. figyelembe vételével. Ez még hátralévő feladat.

Végezetül elmondhatjuk, hogy a toronygombirat mostani elemzése valóban tükröt tart az 1848 nyári helyi eseményeknek. Rávilágít arra, hogy kik vállalták az akkori politikai változások idején a közeleti szereplést, megmutatja, mit tartottak fontosnak e változásokból kiemelni: az abszolutizmus eltűnését, a hon védelmét, és a közvetlen népképviselési választást. Akkor alakult ki a polgári magyar nemzet, s tárgult, formálódott egy demokratikusabb helyi társadalom is.⁸

⁸ Előadásként elhangzott Kunszentmártonban, a plébániai esték sorozatában, 1910. márciusában. Az előadás záró gondolatai: *Az emlékező, ünneplő szerepébe átlépve*. Eddig tartott a történetész értelmező elemzése. Most pedig néhány gondolat erejéig, engedjék meg, hogy kilépve előbbi szerepemből, az 1848–1949-es forradalom és szabadságharc egyetlen helyi eseménye kapcsán, annak történelmi jelentőségére emlékezzek!

A történelem mindig a jelen emlékezete a múltból, sosem a megtörtént valóság, hanem annak – a tények ismeretében – a mának szóló, értelmezett képe. Hogy erőt merítsünk, tanuljunk,

IRODALOM

BARNA GÁBOR

- 2009 A Mezey kántorcsalád és énekes könyvei a 19–20. századból. In: BARNA GÁBOR (szerk.) *Isten dicsőítő egyházi énekkönyv. Mezey-énekek*. Devotio Hungarorum 13. Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged, 443–480.

BOTKA JÁNOS

- 1984 Dokumentumok a református templom toronygombjában Tiszasason. *Múzeumi Levelek* 43–44. Szolnok, 28–52.

DANKÓ IMRE

- 1991 A toronygombokról és a toronygombiratokról. In: DANKÓ IMRE – KÜLLÖS IMOLA – MOLNÁR AMBRUS (szerk.) *Vallási néprajz V. Református Teológiai Doktorok Kollégiuma Egyházi Néprajzi Szekciója*, Debrecen, 177–201.

DÓSA JÓZSEF – SZABÓ ELEK

- 1936 Kunszentmárton története I. Kunszentmárton.

JÓZSA LÁSZLÓ

- 2009 „Isten hajléka az emberek között”. A kunszentmártoni római katolikus nagytemplom. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 21. – Szent Márton Plébánia, Szeged – Kunszentmárton.

KESZEG VILMOS

- 2006 *Egy Hir adás a' Késő Maradékhoz. 17-20. századi erdélyi toronygombiratok*. Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely.

ÖRSI JULIANNA

- 1998 Emlékirat Kunszentmárton, 1848. június 21, közzéteszi BARNA GÁBOR. In: ÖRSI JULIANNA *A Nagy-kunság 1848–49-ben*. Barbaricum Könyvműhely, Karcag, 64–69.

okuljunk. S hogy változtassunk a meglévő gyakorlaton, kereten, ha kell. Vagy hogy a fennálló hatalmi viszonyokat éppen megerősítsük. Tessék odafigyelni a választási kampányban felhangzó ünnepi beszédekre: e két tendencia lesz kiolvasható '48/49 mai értelmezésből – a változtatás iránti igény és a változatlansági igény.

Most is választások előtt állunk, és nagyon sajátos helyzetben van hazánk. Ma is hatalmas „abszolutisztikus erők” próbálnak maguk alá gyűrt mindannyiunkat országos és helyi szinten egyaránt. Olyan erők, amelyek és akik nem tekintenek másra, csak a saját érdekeikre, hatalmuk megtartására és fenntartására, hogy abból előnyt, többnyire gazdasági kovácsoljanak. S ma éppúgy el kellene érni, mint akkor, hogy a választói névjegyzékbe felvett emberek mind elmenjenek szavazni, hogy elhiggyék, döntésükön sok múlik, sőt, döntésükön múlik, hogy egy korrupt, hazug, idegen érdekeket szolgáló rendszer képviselői helyett a közösséget szolgáló, emberi értékeket erősítő, önzetlen országos és helyi közigazgatást válasszunk. Mert csak akkor helyezhetjük el mai toronygombiratunkat az utókor számára nyugodt lelkiismerettel, tükröként a mai eseményekről és önmagunkról. Én a változtatás, a gyökeres megújítás mellett vagyok.